

Ocak 2009

**Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)
El Kitabı**

Projelerin Çevresel Değerlendirmesi

1 ÖNSÖZ

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), kalkınma projelerinin çevresel etkilerini tanımlamak için yürütülen bir süreçtir. Ülkemizde ÇED süreci 7 Şubat 1993 tarihinde yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği ile yasal bir süreç olarak tanımlanmıştır. ÇED Yönetmeliği 23 Haziran 1997, 6 Haziran 2002, 16 Aralık 2003 ve 16 Aralık 2004 tarihlerinde revize edilmiş ve Avrupa Birliği (AB) ÇED Direktifi (85/337/EEC ve 97/11/EC) ile uyumlaştırmanın sağlanması için gerçekleştirilen son revizyon 17 Temmuz 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

ÇED sürecinin güçlendirilmesi ve AB Direktifleri ile uyumlulaştırılması, AB katılım sürecinde önemli bir unsur olarak nitelendirilmektedir. Türkiye’de onbeş yılı aşkın bir süredir ÇED uygulanmaktadır. ÇED El Kitabı, ÇED Yönetmeliği’nin daha etkin uygulanmasını sağlayabilmek amacıyla hazırlanmıştır.

ÇED El Kitabı, öncelikle T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı personeline, bunlar dışındaki ÇED inceleme ve değerlendirme komisyonu üyelerine, ÇED çalışmalarını yürüten danışmanlar ve proje sahibi/proje geliştiricilere yöneliktir. Aynı zamanda, sivil toplum kuruluşları (STK) gibi halkı temsil eden gruplar ve diğer ilgili kişiler için de pratik bilgiler içermektedir. Bu El Kitabı, ÇED’in ne olduğunu, ilgili tüm taraflar için niçin gerekli ve faydalı olduğunu, ülkemizdeki mevcut ÇED süreci ve mevzuatını, ÇED sürecinin yönetimini ve ÇED sürecinde yer alan çeşitli tarafların rolleri ile sorumluluklarını açıklamaktadır.

Bu El Kitabı, Hollanda Dış İşleri Bakanlığı Senter International altındaki Matra Programı altında yürütülen “AB ÇED Direktifinin Türkiye’de Uyumlaştırılması ve Uygulanması” projesi (MAT01/TR/9/1, Ocak 2002-Mart 2003) kapsamında hazırlanmıştır.

Bu El Kitabı Senter (Hollanda) tarafından finanse edilen ve Ocak 2004 – Mart 2006 tarihleri arasında yürütülen “ÇED Eğitim ve Bilgi Merkezi Kurulması (PPA03/TR/7/10)” projesi kapsamında, daha sonra 17 Temmuz 2008 tarihinde yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği doğrultusunda revize edilmiş ve tüm bölümleri yeniden yazılarak son haline getirilmiştir.

2 KISALTMALAR LİSTESİ

ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇYP	Çevre Yönetim Planı
AB	Avrupa Birliği
ÇOB	Çevre ve Orman Bakanlığı
ŞÇD	Stratejik Çevresel Değerlendirme
DB	Dünya Bankası

3 YÖNETİCİ ÖZETİ

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), kalkınma projelerinin çevresel etkilerini tanımlamak için yürütülen bir süreçtir. İlgili AB Direktifi 1985 yılında yürürlüğe girmiş ve böylece ÇED Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde çevre üzerinde önemli etkileri olabilecek bazı kamu ve özel sektör projelerinin çevresel etkilerini değerlendirmek üzere uygulanacak kanuni bir prosedür haline gelmiştir. Ülkemizde ÇED Yönetmeliği 7 Şubat 1993'te yayımlanmıştır ve o tarihten itibaren önemli çevresel etkileri olabilecek yatırım projelerine uygulanacak kanuni bir prosedür olarak yürürlüktedir.

ÇED'in tanımı, ilgili tüm taraflar için neden gerekli ve faydalı olduğu, ülkemizdeki mevcut ÇED süreci, ÇED mevzuatı ve ÇED sürecinde yer alan çeşitli tarafların rolleri ile sorumlulukları bu El Kitabında açıklanmaktadır. Ayrıca, Türkiye ve AB'deki ÇED anlayışı, hem etkin bir ÇED süreci için izlenmesi gereken ilkeler ve yaklaşım açısından, hem de atılabilecek diğer adımlar açısından özetlemektedir. Bu doküman, ülkemizdeki ÇED sürecinin düzenleyici yönlerini dikkate almakta ve seçme-eleme, kapsam belirleme ve inceleme-değerlendirme süreçlerine yönelik araçlar sağlama konusunda Avrupa Birliği kaynaklarına ve deneyimlerine dayalı olarak öneriler getirmektedir.

Bu El Kitabı, öncelikle Çevre ve Orman Bakanlığı personeline, diğer ÇED inceleme-değerlendirme komisyonu üyelerine, ÇED çalışmalarını yürüten danışmanlara ve proje sahibi/proje geliştiricilerine yöneliktir. Aynı zamanda, sivil toplum kuruluşları (STK) gibi halkı temsil eden gruplar için de faydalı olabilecek bir dokümandır.

4 EL KİTABININ KAPSAMI

4.1 Kapsanan Konuların Özeti

Aşağıda El Kitabında yer alan bölümler özetlenmektedir.

Kısaltmalar	Kısaltmaların tanımı.
Yönetici Özeti	Bu bölüm, dokümanın ana fikrini vermektedir.
Giriş	Bu bölüm, “ÇED nedir?” ve “ÇED neden gerekli ve faydalıdır?” sorularını yanıtlamakta ve El Kitabının amaçlarını açıklamaktadır.
ÇED’in İlkeleri	Bu bölüm, etkin bir ÇED uygulaması için gerekli temel ilkeleri tanımlamakta ve ÇED’in karar verme sürecindeki yerini açıklamaktadır.
ÇED Sürecinin Yönetimi	Bu bölüm, ÇED sürecinin yönetimini incelemekte ve etkili bir yönetimin nasıl sağlanacağını açıklamaktadır.
Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	Bu bölüm, ÇED mevzuatının içeriğini tanımlamakta ve süreci özetlemeye yardımcı olmak için bir akış grafiği içermektedir.
ÇED Sürecindeki Çeşitli Tarafların Roller ve Sorumlulukları	Bu bölüm, ÇED sürecinde yer alan çeşitli tarafları ve bunların sorumluluklarını açıklamaktadır.
ÇED Sürecindeki Aşamalar	Bu bölümde ÇED sürecindeki aşamalar kısaca tanımlanmakta ve ÇED süreci başlatılmadan önce yapılması gereken hazırlıklar açıklanmaktadır.
Seçme-Eleme	Ülkemizdeki seçme-eleme kriterleri ve süreci bu bölümde açıklanmaktadır.
Halkın Katılımı	Halkın katılımı sürecinin amacı, nasıl yürütüldüğü ve kimlerin katılımının sağlanması gerektiği bu bölümde açıklanmaktadır.
Kapsam Belirleme	Ülkemizdeki kapsam belirleme süreci ve uygulaması bu bölümde açıklanmaktadır.
Etkilerin Değerlendirilmesi	Bu bölüm, çevresel etkinin ne olduğunu ve ÇED sürecinde incelenen çeşitli çevresel etkileri özetlemektedir. Aynı zamanda, etkilerin tahmin ve değerlendirme metodlarını ve ülkemizde koruma altında bulunan veya duyarlı olarak belirlenen sahalarla ilgili göz önüne alınması gerekli hususları da içermektedir.
Raporun Hazırlanması	Bu bölüm, ÇED raporu hazırlanırken önem verilmesi gereken hususlar konusunda bazı önerilerde bulunmakta ve örnek olarak Dünya Bankası tarafından istenen ÇED raporu içeriğini (formatını) vermektedir.

Raporunun İncelenmesi-Değerlendirilmesi

Bu bölüm, inceleme-değerlendirme sürecinin ne olduğunu, ülkemizde ne anlama geldiğini ve niçin gerekli olduğunu açıklamaktadır.

ÇED Sonuçlarının Uygulanması ve İzleme-Denetleme

Bu bölüm, ÇED sonuçlarının doğru bir şekilde uygulanması ve izlenmesi için takip edilecek süreç ile bunların önemini açıklamaktadır.

Başvurulacak kaynaklar

Bu El Kitabının yanı sıra faydalı olabilecek dokümanlar ve diğer materyallerin bir listesi verilmiştir.

Tanımlar

El Kitabında bulunan çeşitli terimlerin tanımını içermektedir.

Kaynaklar

El Kitabının hazırlanmasında kaynak olarak kullanılan dokümanların listesini içermektedir.

Ekler

El Kitabının Ekleri AB'nin kapsam belirleme, eleme ve inceleme kontrol listesi ve Sosyal Etki Değerlendirmesi, Tarımsal Etki Değerlendirmesi ve Kümülatif Etki Değerlendirmesi konularındaki yol gösterici dokümanlarını içermektedir.

4.2 Hedef Gruplar

1. ÇED sürecini uygulayan **Çevre ve Orman Bakanlığı uzmanları ve yetkilileri.**
2. ÇED çalışmalarını yürütmekle ve ÇED raporunu hazırlamakla sorumlu **danışmanlar.**
3. Ülkemizdeki ÇED sürecini tanıyabilmeleri ve süreç içinde nerede bulduklarını ve hak ve sorumluluklarının neler olduğunu görmeleri için, **kamu kuruluşları ve diğer ilgili taraflar.**

5 GİRİŞ

5.1 Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) nedir?

ÇED, belirli bir proje veya gelişmenin, çevre üzerindeki önemli etkilerinin belirlendiği bir süreçtir. Bu süreç, kendi başına bir karar verme süreci değildir; karar verme süreci ile birlikte gelişen ve onu destekleyen bir süreçtir. ÇED'in temel görevi karar vericilerin daha sağlıklı karar vermelerini sağlamak için, onlara, projelerin çevresel etkilerini göstermektir. Bu süreç, gelecek bölümlerde de görüleceği üzere pek çok aşamadan oluşmaktadır. ÇED'in en önemli özelliklerinden birisi ilgili taraflar ve halkın görüşlerinin ve kaygılarının dikkate alınabilmesi için sürece katılım sağlanmasıdır. Projeler, idealden çok optimal çözüme ulaşılacak şekilde, tüm tarafların geribildirimleriyle birlikte şeffaf bir biçimde gelişmelidir.

Stratejik ÇED kapsamında politika, plan ve programların önemli çevresel etkileri belirlenir, değerlendirilir, azaltıcı önlemler önerilir, izleme gerçekleştirilir ve halkın katılımı sağlanır. Stratejik ÇED süreci, ÇED'e benzemekte ancak farklı olarak proje özeline değil plan, program ve politikalara uygulanmaktadır. AB 2001/42/EC direktifi ile üye ülkelere zorunlu hale getirilen Stratejik ÇED'in, ülkemiz mevzuatına uyumlaştırılma çalışmaları sürmektedir.

Bu El Kitabında Stratejik ÇED detaylı olarak ele alınmamaktadır. Stratejik ÇED de bir süreç olup, kapsamı sebebiyle önemli çevresel etkileri olabilecek ve planlara (fiziksel/imar planları vb.) ve programlara uygulanmaktadır.

5.2 ÇED neden gerekli ve faydalıdır?

İyi işleyen bir ÇED sürecinin şeffaf tabiatı ve çok boyutluluğu sayesinde projenin uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek olası problemler, tasarım aşamalarında bertaraf edilebilir. Önerilen projeye getirilen çeşitli alternatiflerin incelenmesi, çevresel faydaları artırırken, proje sahibinin maliyetlerini azaltabilecek başka seçenekler de sunabilir. Aynı şekilde, halkın katılım süreci sayesinde, ilgili taraflar ve ilgili kamu kurumları arasında güven duygusu oluşturur ve katılımcı tabiatı sayesinde de ÇED süreci, ülkenin genel demokratik sürecine katkıda bulunur.

Faydaları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Uygulama aşamasında ortaya çıkabilecek problemlere karşı daha önceden önlemler üreterek hazırlıklı olunması.
- Proje sahibi için projenin tüm yönlerinin görülebilmesi ve seçeneklerin değerlendirilebilmesi.
- Karar verme sürecine yönelik daha güvenilir ve işbirlikçi bir yaklaşım sağlanması.

Avrupa Birliği'nde ÇED süreci, çevre müktesebatının “yatay” olarak nitelendirilen ana mevzuat bölümlerinden biridir. Yatay mevzuat; su, hava vb. bir sektöre uygulanan düzenlemelere karşın çevreye ilişkin farklı konu alanlarına değinen, çeşitli konulara ilişkin çevre mevzuatıyla ilgilenmektedir. Bu mevzuat kalemleri belirli bir alanı düzenlemekten çok, daha çok sürece dayalı hususlardır. Bunlar karar vermeyi, yasal gelişimi ve uygulamayı geliştirmeyi amaçlayan metotlar ve mekanizmalar sağlarlar (AB Çevre Mevzuatının Uygulanması Kitabı, 1999).

5.3 El Kitabının Amacı

Bu El Kitabının amacı 17 Temmuz 2008’de yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliğini desteklemektir. Bu mevzuatı açıklamak ve ÇED sürecinin, farklı şekilde tanımlanmış aşamalarının, ülkemizde nasıl uygulanması gerektiğini ortaya koymak da kitapçığın amaçlarındandır. Ülkemiz ÇED mevzuatı günümüzde AB mevzuatına uyumlaştırılmış olduğu için, açıklamalara Avrupa Birliği içinden bazı yaklaşımlar getirmek uygun olacaktır. Bu bağlamda, aşağıdaki hususlar bu dokümanda ele alınmış ve açıklanmıştır:

- ÇED’in ana ilkeleri.
- ÇED sürecinin yönetimi.
- ÇED Yönetmeliği ve bu yönetmeliğin danışmanlar, Bakanlık uzmanları ve kamu için ne anlama geldiği.
- ÇED sürecindeki çeşitli tarafların rolleri ve sorumlulukları.
- ÇED sürecinin temel aşamaları.

5.4 İlgili Kaynak ve Dokümanlar

5.4.1 ÇED Eğitim ve Bilgi Merkezi

ÇED Eğitim ve Bilgi Merkezi, Çevre ve Orman Bakanlığı personeli başta olmak üzere ilgili tüm taraflara eğitim sağlayacak, ÇED dokümanlarının arşivi niteliğinde olacak, isteğe göre ÇED ile ilgili soruları cevaplayacak, ÇED ile ilgili araştırma başlıkları belirleyecek ve yine ilgili taraflarla (üniversiteler, STKlar, vb.) güçlü bir iletişim ağı oluşturması amaçlanan bir merkezdir.

Bu merkez Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur. Bu merkez ÇED ve ülkemizdeki ÇED süreci ile ilgili sorular için cevap ve kaynak temin edebilecek bir merkez olacaktır.

5.4.2 Sektörel ÇED Rehberleri

ÇED uygulamasının geliştirilmesi amacı ile belirli sektörler için ÇED Rehberleri hazırlanmıştır. Bu rehberlerin konuları seçilirken ülkemizde sıkça hazırlanan ÇED raporları ve faaliyetlerin çevresel etkilerinin büyüklükleri göz önüne alınmıştır. Rehberlerde sektör bazında eleme kriterleri, yasal mevzuat, alternatifler, etkiler, azaltıcı önlemler ve izleme gibi konular ele alınmaktadır. Bu Rehberler toplam on iki (12) adet olup, aşağıdaki sektörleri kapsamaktadır:

- Açık Ocak Madenciligi ve Cevher Hazırlama - Zenginleştirme Tesisleri.
- Atık Bertaraf Tesisleri.
- Balık Çiftlikleri.
- Barajlar ve Hidroelektrik Santraller.
- Çimento Fabrikaları.
- Entegre Et Tesisleri.
- Kıyı Yapıları.
- Nükleer Enerji Santralleri.
- Otoyollar.
- Tekstil Fabrikaları.
- Termik Enerji Santralleri.
- Toplu Konut ve Turizm Konaklama Tesisleri.

Sektörel rehberler Çevre ve Orman Bakanlığı ÇED Eğitim ve Bilgi Merkezi'nden temin edilebilir.

5.4.3 Diğer Kaynaklar

Eriksson, P.A. 1994. A Practical Guide to Environmental Impact Assessment. Academic Press Inc. Chapter 1: "Overview of Environmental Impact Assessment".

Harrop, D.O. and J.A. Nixon. 1999. Environmental Assessment in Practice. Routledge. Routledge Environmental Management Series. Chapter 1: "Introduction to Environmental Assessment: Purpose and Procedures".

Lee, N. and C. George. 2000. Environmental Assessment in Developing and Transitional Countries. Wiley. Chapter 1: "Introduction".

OECD Development Assistance Committee. 1992. Guidelines on Aid and Environment. No. 1. *Good Practices for Environmental Impact Assessment of Development Projects*. Paris.

5.4.4 İlgili İnternet Siteleri

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) İnternet sayfası

<http://www.cevreorman.gov.tr/>

ÇOB – ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü İnternet sayfası

<http://www.cedgm.gov.tr/>

Avrupa Birliği İnternet sayfası – "EIA (ÇED) Ana sayfası"

<http://europa.eu.int/comm/environment/eia/home.htm>

Geçiş Sürecindeki Ülkelerde Çevre Değerlendirmesi

<http://www.personal.ceu.hu/departs/envsci/eianetwork>

Orta ve Doğu Avrupa Bölgesel Çevre Merkezi

<http://www.rec.hu/>

Kanada Çevre Değerlendirme Kurumu (CEAA)

<http://www.ceaa.gc.ca/>

Risk Dünyası

<http://www.riskworld.com:80/>

Çevre, Güvenlik ve Sağlık Bilgi Merkezi

<http://tis.eh.doe.gov/map.html>

UNEP – Sanayi ve Çevre

<http://www.unepie.org/>

Bilim ve Çevre Ulusal Konseyi

<http://www.cnie.org/>

Uluslararası Etki Değerlendirme Derneęi (IAIA)

<http://www.iaia.org>

Birleşik Devletler Çevre Koruma Kurumu (EPA)

<http://www.epa.gov/>

Hollanda Çevresel Etki Değerlendirme Komisyonu

<http://www.eia.nl>

Güney Asya Bölgesel Çevre Değerlendirme Derneęi (SAREAA)

<http://sareaa.sdnpk.org/>

6 ÇED SÜRECİNİN PRENSİPLERİ VE AŞAMALARI

6.1 ÇED Sürecinin Prensipleri

Planlama sürecine entegrasyon

Çevresel etki değerlendirmesi süreci, çevresel konuların dikkate alınmasını sağlamak için, planlama süreciyle bütünleştirilmelidir. İdeal bir durumda, ÇED projenin hazırlık süreciyle paralel yürür. Bu aynı zamanda değişik kısımlardan sorumlu ekiplerin veya kişilerin birbirlerinin çalışmalarına etkin şekilde katılmaları veya projeyi hazırlayanlarla ÇED çalışmalarını yürütenler arasında daha yakın temas ve bilgi alışverişi sağlamak için tüm araçların kullanılması anlamına gelir.

Mümkün olan en erken aşamada diyalog

ÇED karar verme sürecinin mümkün olan en erken aşamasında uygulanmalıdır. Proje sahibi tercihen, projenin gerçekleştirilmesi kararı verilir verilmez çevre ile ilgili uzmanlarla diyaloga geçmelidir. Sürecin doğru şekilde çalışması açısından, ÇED çalışmasında kullanılacak verilerin projenin hazırlanması sırasında elde olacağı şekilde bir zamanlama gereklidir. ÇED'in projeye ilişkin kritik kararlar verildikten sonra başlatılması gerek duyulabilecek proje değişikliklerinin yapılmasını zor ve pahalı bir hale getirmektedir.

Sorumluluk

Proje sahibi, proje hedefleri gerçekleştirilirken etkileri azaltmak açısından en iyi konumda bulunduğu için, ÇED raporunu hazırlamakla sorumludur. Proje sahibi, çevresel hedeflerin gerçekleştirilmesinden sorumlu olan kamu kurumlarıyla işbirliği içinde olmalıdır.

Karar verme

ÇED raporu karar vericilere, proje teklifiyle birlikte sunulmalıdır. Proje ilgili karar verilirken ÇED raporu da göz önünde bulundurulmalıdır. Proje ile ilgili kararda ÇED raporuna da atıf yapılmalıdır.

Uygulama konusunda kararlı bir siyasi irade ve bilginin doğru kullanımı etkili bir ÇED süreci için gereklidir. Aksi takdirde, ÇED süreci ve bu süreç ile proje hazırlama süreci arasındaki bağlantı tüm paydaşların açık, geniş ve şeffaf katılımıyla çok başarılı şekilde yürütülse bile, bunun karar verme üzerindeki etkileri zayıf olabilir. Bu durumda geleneksel ve ekonomik tercihler ön plana çıkabilir ve ÇED raporunda getirilen öneriler ikinci planda kalabilir. Bir ülkede ÇED sürecinin başarı ile uygulanabilmesi için şu şartlar gereklidir:

- Politikacıların ve kamuoyunun yeterli bilince sahip olmaları.
- Çevresel konular üzerine her seviyede eğitim sağlanması.
- Karar verme sürecinde şeffaflık.

Halkın katılımı

ÇED süreci hem teknik tahmin çalışmalarını, hem de ilgili kurum ve kuruluşlarla etkin katılım ve görüş alışverişini içermelidir. Halkın ÇED sürecine katılımı da sağlanmalı ve ilgili ve etkilenen gruplar projelerin ÇED sürecindeki adımlardan ve katılım fırsatlarından haberdar olmalıdır. ÇED sürecinin sonuçları bu grupların anlayabileceği şekilde duyurulmalıdır.

Esneklik

ÇED süreci ilgili tarafların katılımından sağlanan girdilere uygun şekilde cevap verebilmelidir. Aynı zamanda farklı proje tipleri için gerekebilecek değişik ihtiyaçları karşılayabilmelidir. ÇED süreci bu nedenle aşamalandırma ve örgütlenme açısından esnek olmalıdır.

Demokrasi

ÇED'in bir ülkede projelere ilişkin karar verme sürecindeki demokrasi düzeyini yükseltebileceği görülmektedir. ÇED'in katılımsal süreci sonucunda değişik sektörler ile kamu kurumları ve halk arasında temin edeceği bağ ve tutarlılık nihai olarak bu iyileşmeyi sağlayabilir.

6.2 ÇED Sürecindeki Aşamalar

Aşağıdaki tablo 857337/EEC ve 97/11/EC sayılı AB ÇED Direktifleri uyarınca Avrupa Birliği'nde ÇED sürecindeki temel aşamaları göstermektedir. Bu aşamalar takip eden bölümlerde ülkemizde yürütülmekte olan süreç bağlamında daha da detaylı olarak ele alınmıştır.

Tablo 5-1 AB'de ÇED Süreci

Proje Hazırlama	Proje sahibi projesi için hazırlıkları çalışmalarını yapar.
Yetkili Kuruma (örn. Çevre ve Orman Bakanlığı) Başvuru	Bazı üye ülkelerde, yatırım izni için yetkili kuruma başvurulmasından önce bu kurumu projeden haberdar etme gerekliliği vardır. Proje sahibi, bunu resmi gereksinim olmasa da gönüllü olarak da yapabilir.
Seçme-Eleme	Yetkili kurum ÇED gerekip gerekmediği konusunda karar verir. Bu kararı, yatırım izni başvurusu yapıldığında, yada proje sahibi Seçme-Eleme için başvuru yaptığında verebilir. Seçme-Eleme kararı kaydedilmeli ve halka duyurulmalıdır.
Kapsam Belirleme	AB ÇED Direktifi uyarınca, proje sahibi yetkili kuruma kapsam belirleme sürecini yürütmesi için başvurur. Kapsam belirleme ÇED çalışmalarında ele alınacak konuları ve bu çalışmaların yürütülmesi ile ilgili hususları belirler.
ÇED Çalışmaları	Proje sahibi ÇED Direktifi (ÇED Mevzuatı) uyarınca gerekli çalışmaları yapar veya yaptırır.
ÇED Raporunun İncelenmek üzere Yetkili Kuruma Sunulması	Proje sahibi ÇED Raporunu yatırım (proje) izni başvurusu ile birlikte sunar.
ÇED Raporunun İncelenmesi	Bazı üye ülkelerde ÇED Raporunun incelenmesi için yetkili kurum dışında kurumlar da söz konusudur. Birçok ülkede yetkili kurum raporları kendi uzmanları vasıtasıyla inceler. ÇED Raporu yetersiz bulunursa revize edilmesi veya ek çalışmalar yapılması istenebilir.
İlgili Kurum ve Kuruluşlar ve Halkın Katılımı	ÇED Raporu çevre konusunda yetkili kurumun yanı sıra tüm ilgili kurumlar ve halk tarafından incelenmeye açıktır. Bu incelemeler sonucunda ilgililer yetkili kuruma görüş bildirebilirler.

Karar Verme	Yatırım izni verilmeden önce ÇED Raporu ve ilgili tarafların görüşleri değerlendirilmelidir.
Kararın Açıklanması	Karar, olumsuz çevresel etkileri azaltıcı önlemlerin tanımı ve kararın sebepleri ile birlikte halka açıklanmalıdır.
Denetleme	Projenin uygulanması (inşaat, işletme, işletme sonrası) sırasında çevresel etkilerin ve olumsuz etkilere karşı alınacak önlemler denetlenmelidir.

6.3 Karar Verme Süreci

ÇED çalışmaları kapsamında elde edilen ara ve nihai sonuçlar proje ile ilgili tüm karar verme aşamalarında (prosesle, proje yeriyle, önlemlerle vb. ile ilgili kararlar) göz önüne alınmalıdır. Böylece, proje ile ilgili çevresel faktörler değerlendirilmiş ve projenin geliştirilmesinde göz önüne alınmış olacağından, proje için olumlu karar alınması daha muhtemel olacaktır.

Bir projenin uygulanmasına yönelik olumlu veya olumsuz bir karar verinceye kadar olan projenin hazırlık sürecinde aşağıdaki gibi bazı kararlar verilmesi gerekmektedir (Petts, 1999):

- ÇED'in gerekli olup olmadığı.
- ÇED'in kapsamı.
- Hangi alternatiflerin göz önünde bulundurulması gerektiği.
- Proje tasarımı.
- Hesaba katılması gereken çevresel önlemler.
- Projenin uygulama aşamasında izleme ile ilgili neler yapılması gerektiği.

ÇED'in karar verme süreci üzerindeki etkisi, ÇED sisteminin bünyesinde çalıştığı karar verme ortamının doğasından kuvvetle etkilenir. Çeşitli rollere sahip taraflar proje sürecinde verilen belirli kararlarda yer alabilirler. Genel olarak dört ana taraftan söz edilebilir; proje sahipleri, etkilenen taraflar (ve proje karşıtları), danışmanlar ve proje ekibi ve kamu kurum ve kuruluşları.

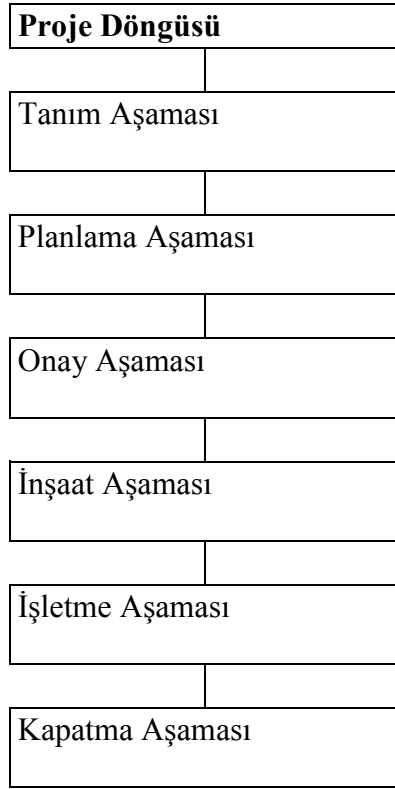
Yukarıdaki kısımlarda da söz edildiği gibi, ÇED'in kendi içinde bir karar verme süreci olmadığı veya bir izin prosedürü temsil etmediğinin altının çizilmesi büyük önem taşımaktadır.

ÇED Direktifi uyarınca, proje hakkındaki kararın, ÇED raporunun nasıl göz önüne alındığını gösterir şekilde yayınlanması gerekmektedir. Üye ülkeler ÇED Raporunun değerlendirilmesi ve proje ile ilgili karar verilmesi usullerini kendileri oluşturmakla yükümlüdürler.

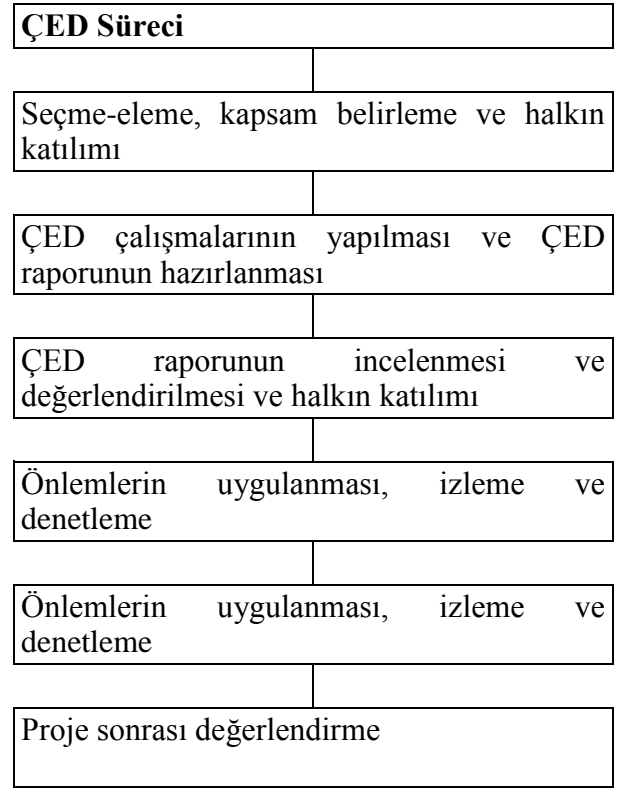
Ülkemizde ÇED Olumlu Kararı verilmesi projeye çevre açısından genel anlamda izin verilmesi anlamına gelmekle birlikte alınması gereken diğer izinleri ortadan kaldırmaz ve bu izinlerin alınmaması durumunda proje gerçekleştirilemez.

ÇED, süreçteki farklı taraflar tarafından değişik şekillerde algılanabilir. Bu nedenle, ÇED sürecinin erken aşamalarında bu taraflara tanımlanması ve bir projenin geliştirilmesi sürecinde rollerinin bu tanımlara göre belirlenmesi faydalı olacaktır.

İdeal olarak ÇED süreci proje döngüsüyle paralel şekilde yürütülmelidir (Şekil 5-1).

(i)

(ii)

Şekil 5-1 (i) Proje döngüsü aşamaları ve (ii) ÇED süreci aşamaları

6.4 Başvuru Kaynakları

EU, 1999. Handbook on Implementation of Environmental Legislation in the European Union.

Geffen, L.M.H.J. van. 1999. The Process of Strategic Decision-Making. Maastricht School of Management.

Glasson, J. 1999. *Environmental Impact Assessment – Impact on Decisions*. In Petts [ed.]. 1999. Handbook of Environmental Impact Assessment, Volume 1. Chapter 7.

Mayers, James. 2001. Stakeholder Power Analysis. IIED

7 ÇED SÜRECİNİN YÖNETİMİ

7.1 ÇED Sürecini Yönetmenin Önemi

ÇED sürecinin etkin şekilde yönetimi, katılan çeşitli tarafların karmaşık yapısı ve çevresel bilginin disiplinler arası doğası yüzünden çok önemlidir. Sürecin yönetiminde aşağıdaki hususlar göz önüne alınmalıdır:

- Süreçte yer alan tarafların sayıca çokluğu (proje sahibi, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, kamuoyu ve karar vericiler).
- Göz önüne alınan alternatifler ve konuların karmaşık doğası.
- Projenin planlama ve projelendirme çalışmalarına olan etkisi ve bağlantısı.
- Gecikmeleri önlemek için eşgüdüm ve bilgi alış verişi ihtiyacı.

ÇED sürecinin yönetimi denildiğinde esas olarak anlaşılması gereken projenin planlama ve değerlendirme sürecinin yönetimi olmalıdır. Bu sürecin başarılı bir şekilde yönetimi, zaman ve kalite anlamında önemli kazanımlar sağlayacaktır.

7.2 ÇED Sürecini Yönetmenin Unsurları

7.2.1 Sürecin aşamalandırılması ve yapılandırılması

ÇED süreci tarafların görev, rol ve sorumluluklarının açık şekilde tanımlandığı aşamalara bölünmelidir (örneğin kapsam belirleme, etkilerin değerlendirilmesi vb.). Bu bağlamda, sürecin i) başlangıcı, ii) hedefleri, iii) aşamaları (hazırlanması gereken belgeler ve karar noktaları), iv) zamana dağılımı, v) halkın katılımı ve vi) tarafların rolleri tanımlanmıştır. Her aşamanın sonunda yapılması gereken diğer işleri belirlemek üzere ara kararlar verilmesi söz konusudur. Ülkemizde bu süreç ÇED Yönetmeliği aracılığı ile tarif edilmiştir. Böylece ÇED süreci açık bir şekilde tanımlanarak şeffaflık büyük ölçüde sağlanmaktadır.

7.2.2 Sürecin esnekliği

ÇED süreci tarafların katılımı yoluyla elde edilen çeşitli görüş ve bilgilerin anlaşılma ve değerlendirilebilmesine imkan vermelidir. ÇED süreci bu nedenle aşamalandırma, zamanlama ve kullanılan yöntemler açısından esnek olmalıdır.

ÇED sürecinde esneklik sağlanabilmesi için, projenin planlama ve projelendirilmesi esnasında ÇED en erken aşamada başlayabilmeli, ilgili tarafların görüş ve önerilerine açık olmalı ve bunların değerlendirilebilmesi için gereken zamanı sağlamalıdır. Ayrıca, öngörülemeyecek durumlar için kullanılacak mekanizmalar içermelidir.

7.2.3 Sürecin yönetimi için kullanılacak araçlar

Proje için ÇED raporunun hazırlanmasından sorumlu olan proje sahibi, tüm sürecin proje adına yürütülmesinden sorumlu bir kişi veya danışman kurum seçebilir. Bu yaklaşım sürecin başarı

ile yürütülmesi için önemli bir adımdır. ÇED çalışmalarının gerçekleştirilerek raporun hazırlanması aşamasını yönetmek için aşağıda belirtilen araçlar kullanılabilir:

- Hazırlanacak ÇED raporu ve gerek duyulabilecek ara raporlar için net hedefler belirlenmesi.
- Çeşitli uzmanlardan oluşan disiplinler arası bir ekip oluşturulması (örneğin biyologlar, hava kalitesi modelleme uzmanları, sosyo-ekonomi uzmanları vs.).
- Proje sahibi, projeyi ve ÇED raporunu hazırlayan teknik ekip ve ÇED süreci ile ilgili idare/kamu kurumları arasında iletişim ve işbirliği sağlanması.
- ÇED raporunu hazırlayan grup ile proje mühendislik hizmetlerini yürüten grup arasında koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması.
- ÇED çalışması ile ilgili aşamaları şeffaflaştırmak için yeterli zaman ve kaynak ayrılması ve tarafların katılım ver görüşlerine açık bir süreç yürütülmesi.

ÇED sürecinde ilgili kamu kurumları ve diğer kuruluşlar arasında işbirliği oluşturulması yararlı ve taraflarca kabul edilebilir sonuçlara ulaşılması için çok önemli olup, genelde Çevre Bakanlıklarının etkili konumda olduğu ülkelerde bu yaklaşım görülmektedir.

7.3 Kaynaklar

European Commission, 1993. Manual on Project Cycle Management, Integrated Approach and Logical Framework. Directorate-General VIII, Brussels.

United Nations Economic Commission for Europe, 1996. Current Policies, Strategies and Aspects of Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context. Environmental Series 6, UN/ECE, Geneva.